

«Una presència nova al món»

**Apunts de les intervencions de Francesco Cassese i Davide Proserpi
a la Jornada d'inici de curs dels adults de Comunità i Allibertament a la Llombardia**

Unipol Forum, Assago (Milà) i en vídeo-conxexió, 12 de setembre de 2026

«Una presència nova al món»

Apunts de les intervencions de Francesco Cassese i Davide Prosperì a la Jornada d'inici de curs dels adults de Comunió i Alliberament a la Llombardia

Unipol Forum, Assago (Milà) i en vídeo-connexió, 12 de setembre de 2026

Descendiu, Esperit Sant

Francesco Cassese

Bon dia a tothom! Saludem a tots els presents aquí a Assago, a la gent que ens segueix connectada des d'unes altres set ciutats de la Llombardia i a les persones que es connecten des de casa per impossibilitat de moure's per motius de salut o d'edat.

Al llarg dels anys, don Giussani va renovar moltes coses del nostre camí educatiu. Va introduir gestos nous, en va modificar d'altres, i uns quants fins i tot els va deixar caure quan ja no servien. Però hi ha una cosa que mai no va voler tocar, com si custodiés un significat decisiu: la Jornada d'inici de curs. I això em porta a preguntar-me quin és el vertader i profund valor que té per a nosaltres. Per a mi és en primer lloc el moment en el qual, en començar un nou curs -i disposar-nos a fer un nou pas-, ens parem i ens adonem del camí recorregut, els companys de camí que s'hi han sumat, els fets que han enriquit i confirmat la nostra fe, les urgències que han sorgit i que cal afrontar.

És com mirar enrere per un instant per reconèixer el que ens ha generat i ens ha portat fins aquí, abans de reprendre el camí.

Aquests últims anys m'he sorprès moltes vegades pensant en la dona de Pere i la d'Andreu: dones acostumades a veure'ls sortir al "mar" (el llac on portaven a terme la seva feina de pescadors), conscients que cada sortida implicava uns riscos i podia ser l'última. Després, de cop, van sorgir un altre tipus de sortides. Van començar a seguir aquell Natzarè, al principi per unes hores, després durant dies i setmanes, deixant casa seva buida i generant un nou tipus d'espera. Tanmateix, mirant-los des de lluny, potser elles deurien ser les que més entenguessin la grandesa del que estava passant i el pes fascinant que s'havia instal·lat sobre les espatlles d'aquells dos homes, immersos en una voràgina de presències, gestos i paraules que involucrava tota la seva vida.

A vegades ens n'oblidem, però formem part d'aquesta mateixa història que va començar fa dos mil anys amb aquell Natzarè. Nosaltres també vivim immersos en la seva presència,

en els gestos i paraules de la seva companyia, en un ritme que ens atrapa, ens involucra i ens arrossega. Però precisament per això necessitem mirar la nostra experiència amb la mateixa consciència amb la qual aquelles dones miraven els seus marits, des d'una distància que permeti captar el significat profund de tot el que està passant. El que avui proposem no neix del nostre compromís social, no es tracta d'aplicar valors abstractes que cauen del cel, sinó de reconèixer una cosa que ja viu dins de la nostra experiència: els fets que succeeixen en la nostra companyia -més encara, a la nostra companyia- són la manera en la qual el Senyor ens crida i ens condueix a llocs que ni tan sols podríem imaginar. Cadascú té la seva pròpia vocació. No seríem aquí, no hauríem viscut igual la nostra vida, amb les nostres famílies i fills, si no fos per aquest encontre. Per això m'agradaria que ens ajudéssim a mirar junts la vida nova que se'ns ha regalat, perquè pugui marcar el pas en el camí de cada un de nosaltres i de les nostres comunitats.

L'any que hem viscut ha sigut per a nosaltres d'una gràcia especial. Al gener, l'audiència amb el Sant Pare ens va confirmar i animar, i va rellançar tot el moviment a prendre posició davant de la nostra història.

Després va venir el referèndum constitucional, amb un intent de judici que, més enllà del resultat, va ser per a molts de nosaltres l'ocasió d'una maduresa renovada sobre el que significa ser presència al món. «Pel que fa a la resta», ens deia Davide durant un encontre de responsables a la Llombardia, «no es justament això el que ens va fascinar quan ens vam trobar amb les persones i amb la realitat del moviment? No un cristianisme que separés la

fe de la vida, sinó un cristianisme sencer, que té a veure amb la història, amb les exigències i amb els problemes de la vida i de la societat»¹. Don Giussani, al nou llibre *Il centro della vita*, utilitza una expressió que em sembla molt eficaç: «ser a dins». Diu: «Nosaltres hem nascut per “ser a dins”, que correspon a la categoria cristiana de l'encarnació. Déu ha entrat dins de la nostra vida, s'ha implicat en tota la nostra vida. Nosaltres hem nascut amb una implicació poderosa, profunda, en la vida de l'educació -malgrat totes les acusacions de tancament o d'integrisme-»².

Després, el 14 de maig, va arribar l'esperada clausura de la fase diocesana de la causa de beatificació i canonització del nostre estimat don Giussani, un altre regal que intensifica i aprofundeix la gratitud a la nostra història i a l'Església. Ara esperem confiats el resultat del procés que continua a Roma, segons els temps que vulgui el Senyor.

Després de la gràcia de la visita del Papa al Meeting, després de l'espectacle d'un poble sencer que obre entusiasmat els braços de bat a bat a Pere, a la seva mirada paternal i a la profunditat de les seves paraules, el que hem vist a La Thuile (Assemblea Internacional de Responsables, *Equipe* del CLU i de GS) ha sigut -en una misteriosa continuïtat amb el que ha succeït al Meeting- una sobreabundància de vida que ens supera per totes bandes, l'evidència d'una obra que no és nostra. Seguint aquesta estela de gràcia, tornem a escoltar la salutació que el Papa va dirigir a tots els joves que eren al Villaggio Ragazzi (molts, i molt joves, i moltes famílies amb els seus fills).

¹ D. Prosperi, «Tendenzialmente uniti come genesi di giudizio e come azione», 28 d'abril de 2026, [clonline.org](https://www.clonline.org).

² L. Giussani, *Il centro della vita. Il fatto di Cristo e della sua permanenza (1971-1972)*, Rizzoli, Milà 2026, p. 34.

Salutació espontània del Sant Pare Lleó XIV al Villaggio Ragazzi

«Gràcies! Gràcies! Gràcies per ser aquí, gràcies per aquesta rebuda i per aquest entusiasme que és signe de l'Esperit!

Escolteu un moment... Fa anys, sant Joan Pau II va dir: "Si hi ha una cosa que necessiti el món d'avui, és la comunió".

Avui podem continuar dient el mateix. I si hi ha comunió al món, comença en vosaltres, joves, perquè vosaltres sabeu construir la comunió amb amistat, sabeu respectar-vos uns als altres per construir la pau i el món us necessita a vosaltres, al vostre entusiasme, la vostra caritat, la vostra fidelitat.

Que Déu us beneeixi a tots i que sempre sigueu fidels a Jesucrist»³.

Cassese

És una salutació improvisada i plena d'entusiasme, seu i també nostre. Mai no havíem vist el Meeting com aquell dia. Van ser paraules espontànies que el Papa dirigia al poble del Meeting sobre la marxa, en un encontre imprevist i inesperat tant per la seva forma com per la seva força. I després va venir el seu discurs, intens i ple d'indicacions per al camí, el nostre i no només el nostre.

Com que, com deia abans, aquesta proposta no neix d'una abstracció sinó d'una vida, igual que l'any passat, vull plantejar a Davide unes preguntes que sorgeixen de la provocació dels fets que han succeït aquest any, començant precisament per la visita del Papa. Són qüestions que em semblen decisives pel moment que estem vivint.

La primera està relacionada amb les paraules del Papa que hem sentit ara. Era una invitació dirigida sobretot als joves -més joves que jo, certament- però em va impactar llavors i em continua interpel·lant. Et demano que ens ajudis a anar al fons del que el Papa ens ha indicat: la comunió que pren forma d'una amistat, com a lloc real on avui podem construir l'Església.

La segona qüestió neix de la urgència -que cada cop percebo amb més força- de fer personal l'experiència de la comunió. No com quelcom que queda de rerefons, sinó com una implicació del jo, del judici, de la llibertat. En aquest sentit, el comentari de don Giussani a les *Serenates* de Dvořák ens brinda una llum preciosa: aquestes paraules expressen amb una claredat sorprenent que la pregunta de l'home mai no es queda sola, sinó que s'acull i es dilata dins d'una pertinença més gran, capaç d'acompanyar la recerca del compliment⁴.

Des d'aquesta perspectiva, m'agradaria que expliquessis com aquesta pertinença més gran entra a la vida personal, en la manera amb la qual mirem les coses, en les decisions que prenem, en les postures que adoptem. Perquè és aquí on la comunió deixa de ser un marc extern i es converteix en una experiència viscuda, capaç de generar un camí i una responsabilitat.

Davide Proserpi

Gràcies. Bon dia a tothom. He de dir que em commou i m'impresiona veure aquest lloc ple de gom a gom d'un poble. Som aquí junts!

³ Lleó XIV, «Salutació espontània del Sant Pare al Villaggio Ragazzi», *Trobada amb els participants al 47è "Meeting per l'amistat entre els pobles"*, 22 d'agost de 2026, vatican.va.

⁴ «Tota l'exigència humana -la de cada persona- no queda abandonada a una solitud desesperada, sinó que es comprèn i es dilata, compartida dins d'un àmbit més gran, que eixampla els seus límits i l'acompanya a la recerca d'una resposta, d'un compliment. Per això, l'expressió artística, la música i tota la cultura són un esdeveniment el subjecte del qual és la persona que pertany a un poble, que expressa la consciència d'un poble, que realitza i encarna en si mateixa el tret característic d'aquest poble» (L. Giussani, «L'io si ritrova in un popolo», a *Spirito gentil*, a càrrec de S. Chierici i S. Giampaolo, BUR, Milà 2026, pp. 320-321).

Per a mi, aquest és el primer testimoni de la veritat de les coses que ens direm. Així que gràcies.

M'agradaria començar dient que les paraules que has dit també descriuen el meu estupor i el meu agraïment per aquesta «sobrebundància de vida» que hem vist les últimes setmanes. No és mèrit nostre. És un do de gràcia, totalment immerescut, començant per la visita del Sant Pare al Meeting. Les seves intervencions ens ofereixen un rumb preciós per al nostre camí.

Avui comencem a endinsar-nos en els passos fonamentals del seu discurs, que ens ajuden a respondre a les qüestions que m'has plantejat. Per desgràcia, ara no podem reprendre tota la riquesa d'aquest discurs, però us convido a llegir-lo i meditar-lo en la seva totalitat. Per això, trobareu el text íntegre al *Huellas* d'octubre i també en un quadern publicat a la web de CL, per tal que puguem dedicar-hi tota la nostra atenció com a fills que desitgen seguir els passos indicats pel pare.

1. EL QUE EL MÓN NECESSITA

Abans hem sentit la salutació que el papa Lleó va dirigir als presents al Villaggio Ragazzi. El Papa començava citant una frase de sant Joan Pau II: «Si hi ha una cosa que necessiti el món d'avui, és la comunió», i després hi afegia, dirigint-se especialment als joves: «Vosaltres sabeu construir la comunió amb amistat»⁵.

Les paraules que citava el Sant Pare -comunió i amistat- no són per a nosaltres paraules qualssevol. La paraula «comunió» especifica, de fet, la nostra vocació dins de l'Església, és

el primer pilar d'una concepció que ens defineix, com diu don Giussani a *Una revolución de nosotros mismos*⁶. La comunió dels creients -feta possible pel sagrament del baptisme, el gest amb el qual Crist ens aferra i ens fa seus- és el lloc, el rostre, el signe de la seva permanència en la història, de la seva contemporaneïtat. L'esdeveniment de Crist continua a la història com a esdeveniment de la nostra comunió. Crist no és, per tant, quelcom llunyà confinat al passat, no queda abandonat a la nostra interpretació. Ha ressuscitat, és viu i present, aquí i ara, a través del misteri del seu cos, és a dir, el misteri de l'Església, de la nostra comunió, amb la seva concreció històrica, formada per rostres, temperaments, noms.

Pensem en què significa això en primer lloc per a cadascun de nosaltres. Tots som aquí per un encontre, encara que sigui el primer cop que participem en un gest així. Som aquí perquè hem tingut un encontre -al col·legi, a la universitat, a la feina, al nostre barri- amb gent canviada, que s'ha tornat més humana per la seva pertinença a Crist, per la pertinença a la seva companyia, com després hem descobert. De fet, al principi senzillament ens sentíem atrets per la manera de viure d'aquesta gent, per la seva manera de mirar els altres i afrontar les circumstàncies, tant que ens hi hem anat unint cada cop més i després hem començat a preguntar-nos i a preguntar-los d'on venia aquesta diferència en la vida que vèiem en ells, tan fascinant i desitjable, on es revelava quelcom profundament corresponent a la nostra set de compliment i de destí. Hem sentit la seva resposta: la diferència que t'ha captivat no són figues del nostre paner, no és el resultat de les nostres capacitats, és obra

⁵ Lleó XIV, «Salutació espontània del Sant Pare al Villaggio Ragazzi», *Trobada amb els participants al 47è "Meeting per l'amistat entre els pobles"*, op. cit., vatican.va.

⁶ Cf. L. Giussani, *Una revolución de nosotros mismos. La vida como comunión (1968-1970)*, Encuentro, Madrid 2024, pp. 44-45.

de Crist que, a través del canvi que genera en nosaltres, es fa recognoscible i experimentable al món.

L'encontre amb Crist succeeix «ara» en topar-se amb la comunió cristiana. És un encontre com el que Joan i Andreu van tenir amb Jesús, que va donar inici a una relació humana inimaginable, incomparable. «Us he dit amics»⁷. La comunió entre nosaltres, generada per la iniciativa de Crist, es realitza com «una implicació de vides», i la paraula que millor ho expressa «és “amistat”, en el seu sentit ple i total»⁸. Quants cops hem dit que el moviment és una amistat, i per a molts de nosaltres aquesta és una experiència veritablement real! «Amistat» és un sinònim de la paraula «comunió» o «unitat», però -subratlla Giussani- «col·loca a sobre dels termes comunió, comunitat i vida, tota la carn, la sang, els ossos i els membres vius que els tradueixen existencialment, concretament i vitalment»⁹.

L'amistat que revesteix de carn i tradueix existencialment la comunió no depèn que l'altre “em caigui bé”, sigui simpàtic o intel·ligent, s'adapti als meus gustos, sinó que es fonamenta sobre el fet que Déu l'ha escollit com a mi, me l'ha posat al costat, l'ha atret com jo i amb mi amb el mateix accent cristià, amb el mateix carisma. Moltes persones que són aquí ho poden documentar. Si depengués de les seves valoracions i simpaties, mai no s'haurien vinculat els uns amb els altres i tanmateix viuen una amistat que no deixa res a fora, una

amistat oberta al món sencer. Quan això succeeix, els altres també ho veuen.

Per a don Giussani, el moviment és una amistat cap al destí¹⁰, una «companyia guiada al destí»¹¹ que viu i incideix en la història com a amistat!¹² Aquesta comunió real, aquesta amistat és el que -com deia el Papa- el món necessita. Perquè la comunió i l'amistat fundades en Crist són l'inici d'un món nou, d'una societat nova, de relacions noves, més humanes, on l'amor al destí de cada persona i la pau es fan possibles, on l'alliberament -en tots els sentits: personal, cultural, social, fins i tot polític- ja és possible, ja es pot experimentar. Vivint la comunió cristiana, la nostra comunió, portant-la allà on siguem, col·laborant en la seva construcció, és com col·laborem a canviar el món; al contrari, si no, amb totes les nostres bones intencions afegirem un altre pes als que ja existeixen, sense aportar-hi cap novetat. L'alliberament neix de la comunió amb Crist i entre nosaltres: comunió i alliberament.

2. UNA AUTOCONSCIÈNCIA NOVA

Als últims exercicis espirituals, Emmanuele Silanos reprenia la pregunta de Jesús als apòstols: «I vosaltres, qui dieu que soc jo?»¹³. Aquesta pregunta planteja la necessitat de passar d'una adhesió al moviment concebut com una estructura externa al jo a una autoconsciència nova, que coincideix amb la fe.

⁷ Jn 15,15.

⁸ L. Giussani, *Una revolución de nosotros mismos. La vida como comunión (1968-1970)*, op. cit., p. 64.

⁹ *Ibidem*, p. 234.

¹⁰ «La naturaleza de la nostra amistat és caminar cap al destí, una ajuda a caminar cap al destí» (L. Giussani, *De un temperamento, un método*, Encuentro, Madrid 2008, p. 341).

¹¹ L. Giussani, *La Fraternidad de Comunión y Liberación. La obra del movimiento*, Encuentro, Madrid 2007, pp. 48 i 76.

¹² «El que incideix en la història és la comunitat com a amistat. [...] L'autèntica unitat d'un poble és la comunitat com a amistat. És la idea cristiana fonamental de la *koinonia*, que indica una comunitat d'hommes que reconeixen que comparteixen el significat de tot el que fan, que comparteixen el significat de tot el que fan, comparteixen Crist!» (L. Giussani, *Qui e ora. 1984-1985*, BUR, Milà 2009, p. 325).

¹³ Cf. E. Silanos, «Y vosotros, ¿quién decís que soy yo?», Exercicis espirituals de la Fraternitat de CL 2026 (cf. Mt 16,15).

El que ens diem, la vida en la qual participem, el que ens reclamem, pot quedar-se en efecte en un discurs o en una realitat externa al nostre jo, que no canvia la consciència que tenim de nosaltres mateixos. El 1970, don Giussani assenyalava amb agudesesa una urgència que també val per a nosaltres ara. «Ha arribat el moment de la *personalització*. No podem tirar endavant sense que les coses que ens hem dit [...] adquireixin la fisonomia de la nostra personalitat». I hi afegia, amb una paraula que des de llavors sempre va recuperar: «Tot això s'ha de convertir -no puc deixar d'utilitzar aquesta paraula- en *autoconsciència*». Giussani descrivia la seva fisonomia concreta: l'autoconsciència nova és «adonar-se de cop que hi ha una altra realitat en mi, que això soc jo i, per tant, adonar-se d'unes eines de judici i d'acció diferents»¹⁴.

Es tracta d'una autoconsciència diferent de la natural, de l'habitual, de la de tothom, perquè té un contingut nou, que és un fet concret, que ha succeït a la nostra vida, que ha trucat a la nostra porta: el fet de Crist. El contingut d'aquesta consciència nova de mi mateix és Crist i la comunió en la qual Crist es fa present, que genera el meu vertader rostre, la meua personalitat acompanyada. Dit en altres termes, és la consciència de la «nova criatura»¹⁵. L'increment d'aquesta autoconsciència té una importància cabdal per a nosaltres, en depèn l'estabilitat i la maduresa de la nostra experiència. «Tot el problema és aquesta autoconsciència nova, d'home nou, de criatura nova, d'estructura nova. Es poden moure muntanyes, però si no tenim això no serveix de res»¹⁶.

Si aquesta autoconsciència creix en nosaltres, canvia la nostra manera d'afrontar-ho tot: aquesta és la veritable revolució. Intento explicar-ho amb un exemple. Quan t'enfrontes a una decisió, a una dificultat, a un dolor, qui és el subjecte d'aquest judici, d'aquesta presa de posició, d'aquesta manera de reaccionar? Com és d'esperar, tots diríem: el meu “jo”. Però, què ets tu? En la resposta a aquesta pregunta hi ha en joc tota la novetat, com deia sant Pau: «Ja no soc jo qui visc; és Crist qui viu en mi»¹⁷. I jo, que estic batejat, ja no estic separat de tu: «som una sola cosa»¹⁸. Aquest “jo” que jutja, decideix i reacciona no és un individu autònom, aïllat, que pot en un determinat moment coordinar-se amb els altres com en una junta de veïns; no, és un “jo” nou, que ha renascut i reneix en la pertinença a Crist, present en la companyia cristiana en la qual ens ha implicat.

Vet aquí l'alternativa radical que decideix la plenitud de la nostra experiència humana: entre un jo que es concep com a independent, autònom, com a mesura última de si mateix i de les coses (la qual cosa és clarament una il·lusió, però una il·lusió o una presumpció en la qual nosaltres també podem viure) i un jo que reconeix la dependència original que el fa ser en aquest instant, la pertinença a Déu (com veurem al vuitè capítol de *Los orígenes de la pretensión cristiana*), que en Jesús es torna «companyia històrica»¹⁹. El jo es descobreix així pertanyent a Crist i al seu cos misteriós i real que és l'Església. Com diu sant Pau, «també nosaltres, que som molts, units a Crist formem un sol cos i som membres els uns dels altres»²⁰. L'altre em pertany i jo li pertanyo,

¹⁴ L. Giussani, *Una revolución de nosotros mismos. La vida como comunión (1968-1970)*, op. cit., pp. 203 i 205.

¹⁵ 2Cor 5,17 i Gal 6,15.

¹⁶ L. Giussani, *Una revolución de nosotros mismos. La vida como comunión (1968-1970)*, op. cit., p. 213.

¹⁷ Cf. Gal 2,20.

¹⁸ L. Giussani, *Una revolución de nosotros mismos. La vida como comunión (1968-1970)*, op. cit., pp. 211 i 292.

¹⁹ L. Giussani, *Los orígenes de la pretensión cristiana*, Encuentro, Madrid 2025, p. 154.

²⁰ Rom 12,5.

perquè tots dos pertanyem a Crist. Ja no soc un àtom que xoca amb altres àtoms: soc membre d'un cos viu.

És un desafiament fascinant a la nostra llibertat personal, perquè aquesta autoconsciència nova no s'estableix de manera mecànica, no és res obvi. És una conversió que cal suplir sempre, que posa en joc la meua llibertat, que implica una decisió personal, que requereix intel·ligència i voluntat, que cal renovar a cada instant²¹. Es tracta de reconèixer el fet de Crist i de la comunió com a contingut de la consciència d'un mateix, com a factor determinant de la manera de concebre's i d'actuar. Aquest reconeixement exalta la nostra llibertat, la nostra capacitat de compliment, que és responsabilitat davant del propi destí²², genera «una *metánoia*», és a dir, un «canvi de mentalitat, de la nostra manera de mesurar i percebre les coses»²³. Hi ha un «nosaltres» a l'arrel del meu jo.

I no hi fa res si un està físicament sol o amb altres allà on es trobi. Com diu Giussani, «el subjecte adequat de la nostra presència a la universitat o al món laboral és la nostra unitat, no tu. Si estàs sol, quan estàs sol, portes en tu la responsabilitat de tots nosaltres, som tots nosaltres els que responem de tu i som tots nosaltres els que t'alimentem a tu»²⁴. N'he sigut testimoni durant l'*Equipe* de GS, amb la intervenció d'una noia d'Abu Dhabi que participa en la nostra experiència mitjançant unes trobades online (no podria ser d'altra manera) amb una altra noia que viu a Holanda i dues més a Noruega, i amb una professora de Vare-

se. Aquesta noia és l'única de GS als Emirats Àrabs, però no està sola!

3. LA MISSIÓ

Una persona que viu amb aquesta autoconsciència dona una forma nova a tot el que fa, inevitablement es transforma la seva manera de viure les circumstàncies i les relacions, almenys com a tensió. El fenomen d'aquesta transformació es diu *missió*.

No hi ha solució de continuïtat entre autoconsciència nova i missió, perquè la missió no és una «tasca» -ens ho hem dit moltes vegades- sinó l'expressió d'un ésser nou, allà on siguem, a nivell personal i social, la manifestació d'una identitat definida per la pertinença a Crist, a aquest «nosaltres» on Crist continua fent-se present a la història i actuant. No es tracta primer de tot d'un problema d'iniciatives, d'obres, d'activitats -tot i que tard o d'hora la creativitat que neix d'aquesta adhesió no podrà deixar de generar-les, tan útils i belles com la nostra història testimonia abundantment-. És la vida mateixa la que és missió. La vida entesa com a missió tendeix completament «a portar el fet de Crist i, per això, la comunió cristiana, on sigui que vagi»²⁵. Perquè aquesta és la nostra tasca: anunciar el misteri de Crist, portar al món, dins de qualsevol condició humana, identificant-nos-hi, el misteri de la comunió cristiana. La missió coincideix amb la dinàmica de la vida. «Si no és així de global, no és vertader el concepte de missió, no és fruit d'una vertade-

²¹ «L'existència representa, abans que res, una decisió sobre el que hem de reconèixer com a fonament nostre: i aquesta decisió és un assumpte que se'ns replanteja contínuament» (L. Giussani, *El rostro del hombre*, Encuentro, Madrid 1996, p. 113).

²² Al capítol vuitè de *Los orígenes de la pretensión cristiana*, Giussani desenvolupa el nexa entre llibertat i dependència: «La llibertat és responsabilitat, és a dir, resposta a un Altre. I això salva la llibertat, allibera la llibertat» (L. Giussani, *Los orígenes de la pretensión cristiana*, op. cit., p. 150).

²³ L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)*, op. cit., p. 328.

²⁴ L. Giussani, *Il centro della vita. Il fatto di Cristo e della sua permanenza (1971-1972)*, op. cit., p. 175.

²⁵ L. Giussani, *Una revolución de nosotros mismos. La vida como comunión (1968-1970)*, op. cit., p. 246.

ra autoconsciència, no és vida cristiana. Si, en canvi, és global, arriba primer a l'esposa i als fills, però també a la feina i a la fàbrica, al compromís social i a la política»²⁶.

La contribució que podem oferir al món passa, per tant, per la nostra conversió, com ens ha dit el Papa a Rímini: «Es necessiten pioners valents que, començant pel seu propi canvi de rumb, facin convincent i creïble la conversió que s'exigeix a tothom»²⁷.

No estic parlant d'un ideal impossible sinó d'una realitat entre nosaltres. N'hem vist testimonis imponents durant l'Assemblea Internacional de Responsables. Un d'ells l'heu pogut llegir als diaris o a les xarxes socials. Hem sentit, de part de la nostra amiga Deborah, la història del seu encontre amb Domenico, un home malalt d'esclerosi múltiple que va demanar i va aconseguir el suïcidi assistit aquí, a la Llombardia, i de la companyia que ella li va voler fer, primer escrivint-li i després anant-lo a veure cada setmana, al principi amb el seu marit i després amb els seus amics. Ella mateixa va explicar què li va permetre moure's així: «He pogut tenir aquesta mirada perquè estic definida per la meva pertinença al moviment». Per la nostra manera habitual de raonar, l'epíleg sembla un fracàs, però aquesta història ens mostra el valor d'una presència determinada per la comunió viscuda. La seva veritat i utilitat no es mesuren pel resultat que puguem obtenir, sinó pel fet de fer present a la història la mirada de Crist cap a la nostra vida com a reflex de l'amor del Pare envers ell.

És el mateix que ens testimoniava Lorenzo, sacerdot missioner a Santiago de Xile, parlant-nos dels nois difícils amb qui es troba a la seva parròquia i d'alguns “fracassos” que

ha tingut (joves a qui ha acompanyat però que han decidit tornar a la delinqüència o a la droga). Es feia evident la mateixa gratuïtat, un amor que no és nostre, que ens supera. Ens deia: «Déu m'estima així! Lliura la seva vida a la creu per mi, sense saber si jo acceptaré aquest amor, deixar-me canviar per aquest amor. Aquests nois tan difícils d'estimar són el cor de Déu que demana ser estimat, i per això estimar-los mai no és un fracàs. No puc mesurar el que succeeix amb ells segons el criteri del món. L'única mesura de l'amor és la creu».

Nota bene. La vida com a missió no és un descobriment d'última hora, sinó la característica del nostre moviment des del principi. El nou llibre, titulat *Il centro della vita*, recull deu lliçons on Giussani repassa la nostra història des del seu origen fins a la represa després del 68 i assenyalava els termes fonamentals de la proposta del moviment (us n'aconsello la lectura a tots). Dedicava a la missió dues lliçons senceres. Diu Giussani: «La preocupació més profunda» -no “una”, sinó la «més profunda»!- «als orígens del moviment era aleshores, com ho continua essent avui, que la crida cristiana arribés a tothom, una preocupació per tant evident i intensament missionera». I hi afegeix que seria símptoma «d'alguna carença en la nostra manera de concebre [...] la relació personal amb Crist» si no sorgís en nosaltres, com a corol·lari immediat, una «passió missionera»²⁸. És un reclam que no ha perdut actualitat. Val, tal qual, per a nosaltres aquí i ara.

Cassese

Gràcies. Com deia abans Davide, al seu discurs al Meeting el papa Lleó XIV ha tocat

²⁶ *Ibidem*, p. 225.

²⁷ Lleó XIV, *Discurs als participants al 47è “Meeting per l'amistat entre els pobles”*, 22 d'agost de 2026, *vatican.va*.

²⁸ L. Giussani, *Il centro della vita. Il fatto di Cristo e della sua permanenza (1971-1972)*, op. cit., p. 38.

molts punts sobre els quals ens agradaria tornar més endavant, però n'hi ha dos que voldria reprendre avui perquè em sembla que afecten directament el nostre moviment. El primer és que ha apel·lat a la nostra «responsabilitat històrica», despertant tot el nostre entusiasme. El Papa ens ha convidat a no conformar-nos a custodiar el que hem rebut sinó a posar-ho en joc, a arriscar a la realitat. És un reclam fort perquè ens demana que no visquem la comunió com un refugi sinó prenent posició dins de la història, davant dels reptes del nostre temps.

El segon punt és el d'una unitat harmònica, que neix d'estimar i seguir l'Església. El Papa ha insistit que la unitat és una harmonia que valora les diferències i les posa en relació. Ha dit que la missió no és una activitat afegida a la vida, sinó la manera de viure la fe: un amor a l'Església i al món tal com són, sense por de les seves contradiccions.

Responsabilitat històrica i unitat harmònica: són dos punts que afecten directament la nostra manera de ser al moviment i al món. Ajuda'ns a entrar en matèria, a reconèixer les implicacions que comporten per a nosaltres avui.

Prosperi

Són qüestions de gran importància per a nosaltres, especialment en aquesta etapa de la nostra història. Començo per tant fent la meva aportació a un camí en el qual tots estem cridats a col·laborar.

4. LA NOSTRA RESPONSABILITAT HISTÒRICA

En un text molt bonic de l'*Equipe* del CLU de 1977, que resumeix els últims passos que hem fet, Giussani parla de la missió com d'una tas-

ca històrica. «Per què se'ns dona la fe? La fe se'ns dona per a *la missió*. Per això hem sigut cridats. Tenim una tasca històrica, amb el baptisme hem rebut una tasca històrica: la missió, és a dir, *fer present el fet cristià*. Però, què és el fet cristià? Fa dos mil anys era un home, Jesucrist; ara és la comunió en nom seu que viu dins del món: “On dos o tres estan reunits en nom meu, jo hi soc enmig d'ells”. Presència és l'esdeveniment de la comunió entre nosaltres. La comunitat no és una simple organització, sinó un esdeveniment que estableix relacions diferents entre nosaltres. Aquesta presència té com a destí el món sencer [...] però comença al lloc on vivim, en la nostra condició humana concreta»²⁹.

Destaco dues coses que em semblen decisives en aquest punt. Primera: la presència no és la comunitat com a organització sinó «un esdeveniment que estableix relacions diferents entre nosaltres», relacions noves. Segona: el destí d'aquesta presència és el món sencer -el Meeting n'és un exemple clamorós i commovedor, així com els nostres amics que se'n van de missió als llocs més remots- però comença al lloc on un és, amb els problemes i condicionants que té, i entre aquests dos pols no hi ha cap salt, no hi ha cap discontinuïtat. L'Església ens ha indicat un exemple molt clar d'això mitjançant la figura de santa Teresa de Lisieux. El 1927, el papa Pius XI la va proclamar, a ella, que mai no havia sortit del convent, patrona de les missions juntament amb sant Francesc Xavier, que en canvi es va passar la vida entre l'Índia i el Japó. Tanmateix, tots dos són copatrons de les missions. Perquè la qüestió no és el nostre “fer”, el que és decisiu és, «en la nostra condició humana concreta», respondre a la nostra vocació. Santa Teresa escrivia al seu diari: «Voldria ser missionera, no només durant uns quants anys, sinó haver-ho estat des de la creació del món

²⁹ L. Giussani, *De la utopia a la presencia* (1975-1978), Encuentro, Madrid 2013, p. 118.

i ser-ho fins a la consumació dels segles»³⁰. El canvi de la humanitat -la conversió- és un miracle, i els miracles no els fem nosaltres. Els fa Déu. També invoquem els sants perquè intercedeixin davant de Déu. A nosaltres ens toca oferir la nostra vida perquè es compleixi el seu disseny al món.

El papa Lleó XIV ens parlava d'això al Meeting utilitzant l'expressió «responsabilitat històrica». Ens ho ha dit clarament: «Donem gràcies al Senyor per aquesta herència viva, que us confereix una gran responsabilitat històrica, en la comunió més àmplia de l'Església, al servei d'una humanitat que té fam i set de justícia». I hi afegeix: «Estimats amics, ha arribat l'hora d'assumir la responsabilitat, sobretot per aquells que han rebut tant d'una tradició mil·lenària de fe que es converteix en cultura». Torna sobre això mateix més endavant, citant *Educare es un riesgo*: «Estimats amics, la bellesa desarmada d'aquest Misteri ens convida a assumir “el risc d'educar” del qual us va parlar don Giussani. Ell va intuir que “el mètode educatiu més eficaç per al bé no és aquell que es basa en la fugida de la realitat per afirmar el bé de forma aïllada, sinó el que es basa en la promoció del bé al món”. I hi insistia: “Al món significa en relació amb la realitat en el seu conjunt, una relació arriscada, si es vol dir així; però seria millor dir que és exigent”. Germans i germanes, assumim ara aquesta responsabilitat, que és un compromís amb Crist i amb el nostre món!»³¹.

Algú pensarà que es tracta d'una tasca desproporcionada, i amb raó. Però el mandat que rebem no té res a veure amb les nostres forces o qualitats. Crist -a través de l'Església- ens im-

plica en la seva missió, dèbils com som, perquè quedi més clar que és Ell qui actua. D'altra banda, fa quaranta anys la desproporció entre les nostres forces i aquesta tasca era exactament igual que avui. Cap de nosaltres podia imaginar el que passaria a les comunitats del moviment d'Uganda, els Estats Units, Taiwan o Kazakhstan. Tanmateix, el 1984, sant Joan Pau II ens va dirigir aquestes paraules: «Aneu al món sencer per portar-hi la veritat, la bellesa i la pau que es troben en Crist redemptor»³². La nostra història d'aquests quaranta anys és la resposta a aquesta invitació, que Lleó XIV va renovar ja durant el Jubileu dels moviments³³ i ha tornat a renovar a Rímíni, dirigint-se a nosaltres, convidant el nostre moviment a ser «un trampolí des del qual us llanceu de ple a tota la realitat», animant-nos a sortir «a l'encontre de tothom!»³⁴.

Amics, el camí d'aquest any ens ha posat al davant amb evidència moltes experiències de santedat en la nostra companyia, més del que ens imaginem. Molt sovint ens veiem temptats d'ofegar-nos en les nostres circumstàncies. És tasca de la nostra amistat ajudar-nos a alçar la mirada dels empantanegaments on ens fiquem, del pes dels nostres afanys i projectes, cap a la bellesa dels signes de la iniciativa de Crist entre nosaltres per recordar-nos que la finalitat última per a la qual se'ns ha donat cada circumstància és comunicar la seva presència, construir l'Església perquè el món el conegui. Per això estem junts.

³⁰ Teresa de Lisieux, *Manuscrits autobiogràfics*, Proa, Barcelona 1996.

³¹ Lleó XIV, *Discurs als participants al 47è “Meeting per l'amistat entre els pobles”*, op. cit., vatican.va; les cites de Giussani estan extretes de: L. Giussani, *Educare es un riesgo*, Encuentro, Madrid 2006, p. 106.

³² Joan Pau II, *Discurs al moviment de «Comunió i Alliberament» en el XXXè aniversari de la seva fundació*, 29 de setembre de 1984, vatican.va.

³³ Cf. Lleó XIV, *Discurs als moderadors de les Associacions de Fídels, els Moviments Eclesials i les Noves Comunitats*, 6 de juny de 2025, vatican.va.

³⁴ Lleó XIV, *Discurs als participants al 47è “Meeting per l'amistat entre els pobles”*, op. cit., vatican.va.

5. «CAMINAR JUNTS»

Aquests mesos, com hem dit, volem meditar en profunditat el discurs de Lleó XIV a Rímini, on aborda molts dels temes que el -i ens- preocupen i que també ha plantejat en altres ocasions (com a les dues trobades del 6 de juny de 2025 i del 21 de maig de 2026 amb els moderadors de les associacions de fidels, moviments eclesials i noves comunitats). Ara, per respondre a la pregunta, voldria citar alguns punts del final del discurs pronunciat al Meeting. Després de repetir-nos dues vegades -amb aquest ardor que tots recordareu, animat també per l'entusiasme de la nostra reacció- la invitació d'estimar sempre l'Església («Estimats amics -ens va dir-, estimeu sempre l'Església! Estimeu i preserveu la unitat. Val la pena dir-ho una altra vegada: "estimeu sempre l'Església!". Estimats amics, estimeu i preserveu la unitat de la "comunitat" a través de la qual Crist ens ha aferrat i ens atrau cap a Ell»), el Papa va destacar «la dimensió sinodal i missionera del nostre ser Església», una dimensió que ens crida abans que res, com deia en un discurs del 24 d'octubre de 2025 citat al text, a «aprendre a escoltar-nos mútuament». Començant pels que tenen la responsabilitat de guiar. Per tant, cal posar-se a escoltar, una veritable escolta d'uns als altres. «Cadascú escolta, es deixa transformar per la fe dels altres i, plegats, sota la guia dels pastors, maduren noves consciències, nous passos, valents actes d'obediència a l'Esperit Sant»³⁵.

És l'experiència del «caminar junts», és a dir, de la «sinodalitat» (*syn*: junts; *hodós*: camí, sender) que els dos últims pontífexs

han recuperat del Concili Vaticà II. «Sinodalitat -deia Lleó XIV- no és el nom d'un procés, sinó la naturalesa d'un poble que, en l'amistat i en l'encontre amb l'altre, s'adona que pertany únicament a Déu». I això també té a veure amb la responsabilitat del qui guia. El Papa ho diu just després: «Aleshores, l'autoritat es converteix en servei, que honra les diversitats i en facilita l'harmonia»³⁶.

Que preciosa que és la diversitat que cadascú de nosaltres aporta a l'expressió del carisma pel mer fet de tenir un temperament, una vocació i una llibertat irreductibles! Cadascú de nosaltres viu, de fet, la responsabilitat del carisma, en el qual se li ha concedit de participar a través de la unitat i concreció de la seva persona. I com més un desitja contribuir al creixement de la fecunditat del carisma que l'ha tocat, més estima el camí comú, més busca confrontar-se amb qui està cridat a guiar l'experiència del moviment (així com valia en el passat, val per al present i valdrà en el futur). D'altra banda, el servei de qui guia, sempre dins d'una compartició i corresponsabilitat, consisteix a respectar les diferències i facilitar l'harmonia, com hem sentit, pel bé de tota la comunió³⁷.

Sobre aquest tema he vist en algunes converses de les últimes setmanes un equívoc que pot dificultar els nostres passos i vull aclarir-lo per amor al camí comú. Per això és important afrontar-lo en un moment en què som aquí tots junts. Em refereixo a quan la nostra diversitat, en lloc de contribuir a la comunió, es transforma en un projecte personal que tendeix a prevaler sobre la resta. No passa necessàriament de manera conscient o per con-

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Cf. Lleó XIV, *Discurs als participants a la trobada amb els moderadors de les Associacions de Fidels, els Moviments Eclesials i les Noves Comunitats*, 21 de maig de 2026, *vatican.va*.

traposició, però el resultat és que comencem a seguir més la pròpia idea que el camí comú, eludint la confrontació, no deixant-nos acompanyar. En aquests casos la diversitat deixa de generar harmonia i comença a produir una dissonància que, amb el temps, malgrat tot, acaba generant divisió. És dolorós que passi això perquè, ho vulguem o no, és una ferida a la comunió. Atenció, és una temptació que tots podem tenir, així que no ens cansem d'estar vigilants i d'ajudar-nos a caminar junts, corregint-nos mútuament.

Comunió, missió i escolta mútua acrediten una novetat de vida, rebuda i desitjada, que és fruit de la presència de Crist com a arrel, però també de la nostra llibertat com a reconeixement i consens. «Aquest estil -conclou el Papa- constitueix, en aquesta època convulsa, un autèntic signe dels temps. Donem testimoni que cada carisma és per al bé comú, que tota riquesa es multiplica si es comparteix, que tota por pot superar-se: hem de fer-ho tangible, creïble i desitjable». No és una empresa impossible, com ens ha dit, i animant-nos a portar-la a terme també ens n'ha indicat el camí: «Sabreu fer-ho, estimats amics, seguint les passes del vostre fundador, cultivant la unitat entre vosaltres, amb aquells que estan cridats a guiar el moviment, amb la Seu Apostòlica que us ha reconegut i amb el Successor de Pere»³⁸.

És per tant un camí exigent i alhora fascinant el que s'obre davant nostre aquest any. L'autoconsciència nova, que floreix en la missió i en l'escolta mútua, no és una cosa que s'aconsegueixi una vegada per sempre. Implica una disponibilitat d'ànim, una pobresa de cor, una profunda humilitat i una educació permanent. És un camí que no s'acaba mai perquè fàcilment es pot tornar a caure en la mentalitat comuna,

exactament igual que tothom. Per això la nostra autoconsciència ha de ser contínuament despertada, provocada i corregida -seguint el camí que ella mateixa proposa- perquè això succeeixi. «Es tracta realment d'un cercle viciós providencial: a través de la comunitat [...] hem nascut, i és en la comunitat on ens anem edificant [...]. No edificació de coses sinó de tu mateix, de la teva autoconsciència»³⁹.

Aquesta autoconsciència nova no creix en la mesura del nostre enteniment (gràcies a Déu, ans al contrari estaria reservada per als més intel·ligents) sinó pel que succeeix entre nosaltres, pel camí que se'ns ofereix, sempre en virtut de la nostra pobresa d'esperit. Permeteu-me llegir la carta d'una noia de GS de Carate Brianza: «Aquest estiu ha sigut preciós. He participat en [diverses vacances del moviment] però he vist una unitat impressionant. De fet, no podria dividir el meu estiu en blocs perquè han sigut moments d'un únic camí. Així com en una excursió per la muntanya hi ha una part de bosc, un altre de caminet i una altra de pujada, però totes van cap al mateix punt, totes tres porten al cim. Aquest estiu he fet un gran pas de consciència, que continuo aprofundint cada dia: reconec que estic anant per un camí. No un camí que hagi començat jo, sinó un camí que algú va emprendre abans que jo, com per pujar una muntanya. Soc al camí i l'alegria més gran possible és saber que la meva vida avança en direcció cap a la meva felicitat malgrat tots els errors que pugui cometre... i qui sap com serà quan arribaré a la meta! Llavors sí que no hi haurà ni punt de comparació. Però ja ho puc assaborir. Per fi estic començant a intuir què significa que "qui estima la meta desitja el camí", i en aquest camí descobreixo que cada segon que passa desitjo més la meta».

³⁸ Lleó XIV, *Discurs als participants al 47è "Meeting per l'amistat entre els pobles"*, op. cit., vatican.va.

³⁹ L. Giussani, *Una revolució de nosotros mismos. La vida como comunión (1968-1970)*, op. cit., pp. 219-220.

Quina intuïció per a una noia de 16 anys! Aquest camí junts és molt senzill i concret. Es tracta de deixar entrar la nostra amistat (i la mirada que porta) dins de les nostres jornades. És un camí que es desplega i s'aprofundeix a través de gestos concrets i del nostre «sí» (per petit que sigui, però en qualsevol cas diu «sí») envers ells: l'escola de comunitat, la caritativa, el fons comú, estudiar junts, preparar plegats una exposició, un sopar, un partit de futbol, una excursió per la muntanya. En definitiva, «compartir i conviure»⁴⁰, com diu el text d'Escola de comunitat que estem treballant.

Ens ho recorda d'una manera commovedora i madura Laura, una amiga nostra de 28 anys, de Cuba. Tots estem al cas de la crítica situació que viu la població d'aquest país. Escoltem el testimoni que va donar a finals d'agost a l'Assemblea Internacional de Responsables.

Llegeix el testimoni

Els tres gestos que indicava Laura -escola de comunitat, caritativa, fons comú- són els mateixos que se'ns proposen a nosaltres aquí també. Presos seriosament, afavoreixen la maduresa d'«una presència nova al món»⁴¹, com diu el títol d'aquesta Jornada d'inici de curs, amb totes les seves dimensions: cultura, caritat, missió. És una cosa que els nostres amics de Cuba no havien projectat. Senzillament ha nascut -tal com hem sentit- seguint el camí que el moviment els ofereix igual que a tots nosaltres, en l'adhesió als gestos proposats i en la petició quotidiana a Crist. Ja n'hem vist el

fruit: una manera nova d'habitar el món, que també reconeixen els altres.

Aquests tres gestos són la manera amb la qual un allarga la mà, demana al Senyor que canviï la seva vida, aprèn una mesura més gran que la pròpia, segueix el rastre d'un Altre. Però, ens n'adonem? Hi ha dies en què falten els productes bàsics a Cuba (posem-nos al seu lloc: no tenir electricitat vol dir -per exemple- que no funciona el frigorífic, així que el poc menjar que hi ha s'ha de consumir de seguida) però ells decideixen incrementar la seva fidelitat i aportació al fons comú. Quina consciència deuen tenir de la seva pertinença als seus amics i a aquesta història! Quan un té set de rebre, es torna més creatiu, se li desperta la passió pel destí dels seus germans en la fe i se li obren més els ulls davant de tots els qui es troba (com la gent gran a qui Laura i els seus amics els donaven la beguda que havien aconseguit). Com ens deia el papa Lleó, «la realitat s'asfixia en els nostres càlculs i respira en la gratuïtat de Déu»⁴².

6. UN TRAM DE MURALLA PER A CADASCÚ

Em dispo a concloure recordant la imatge de Nehemies davant de les ruïnes de Jerusalem, citada a l'encíclica *Magnifica humanitas*⁴³. Nehemies no parteix del seu projecte, dels seus càlculs. Plora per la seva ciutat ferida, escolta una per una les pors de la gent, convoca les famílies i els confia a cadascuna un tram de muralla a construir. D'aquesta manera, la ciutat no reneix per la iniciativa d'un sol home, de la seva grandesa o genialitat, sinó perquè un poble sencer se'n fa càrrec⁴⁴.

⁴⁰ L. Giussani, *Los orígenes de la pretensión cristiana*, op. cit., p. 76.

⁴¹ L. Giussani, *Il centro della vita. Il fatto di Cristo e della sua permanenza (1971-1972)*, op. cit., p. 258.

⁴² Lleó XIV, *Discurs als participants al 47è "Meeting per l'amistat entre els pobles"*, op. cit., vatican.va.

⁴³ Lleó XIV, Carta encíclica *Magnifica humanitas*, 7-8 i passim.

⁴⁴ Cf. Neh 1-6.

És una imatge suggerent, que descriu bé la nostra manera d'afrontar la situació que vivim. Cap de nosaltres posseeix la muralla sencera. Cadascú en té al seu abast un tram (la seva comunitat, el seu ambient, la seva ciutat, la seva família, la seva feina) i cap tram és irrellevant, cap presència és irrellevant. Com deia un amic a l'Assemblea Internacional de Responsables: «No és igual, si faltes tu, ens empobrim tots».

Som corresponsables, davant de Déu, del bé que succeeix davant dels nostres ulls. No se'ns demana estar a l'alçada ni ser capaços. Només se'ns demana estar disponibles i demanar a Crist. Com veiem al quadre que tinc al darrere: Sant Josep fuster, de Georges de La Tour. Es veu sant Josep treballant la fusta; al seu costat, el nen Jesús sosté una espelma que emet una llum tènue que li il·lumina el rostre, fent d'ell -atenció- el punt més lluminós del quadre, com recordant les paraules de Crist: «Jo soc la llum del món. El qui em segueix no caminarà a les fosques»⁴⁵. Aquesta llum és la que et permet construir, treballar, encara que tot al voltant sigui tenebra. Aquesta presència és la que ha entrat en la nostra vida i hi roman, sense deixar d'impregnar-nos amb la seva llum. El que se'ns demana abans que res, amics, el que és l'únic realment indispensable, és romandre dins d'aquest feix de llum.

Ara tornem a casa amb aquesta consciència: «el qui ha començat en vosaltres una obra tan excel·lent, l'anirà duent a terme»⁴⁶. Tenim la certesa que l'Església ens acompanya. Confiem en la Mare de Déu, a qui Giussani anomenava «seguretat de la nostra esperança»⁴⁷, i confiem-li el camí d'aquest curs i la unitat del nostre moviment. Bon camí a tots!

⁴⁵ Jn 8,12.

⁴⁶ Fil 1,6.

⁴⁷ L. Giussani, *Huellas*, n. 10/2004, p. 1.

Traducció: Laia Sallés Vilaseca
© 2026 Fraternità di Comunione e Liberazione

Portada: Georges de La Tour, *Sant Josep fuster*,
segle XVII, Museu del Louvre, París, França
© RMN-Grand Palais / Michel Urtado / Dist. Foto SCALA, Florència